

Teknik, Tillgänglighet, Trygghet

Som fortsättning och fördjupning av projektet ”Tillgängliga bibliotek i Dalarna 2010” tänker vi under 2007 påbörja arbetet med att **kartlägga tillgängligheten till IT-tjänster** på folkbiblioteken i Dalarna. Genom en förstudie vill vi undersöka tillgängligheten till dagens tekniska utrustning, marknaden för hjälpmedel för personer med funktionshinder, samt personalens kunskap om tekniska hjälpmedel. Vi vill särskilt uppmärksamma **barnens** behov.

Syftet med förstudien är att finna vägar för att nå det långsiktiga målet att maximera tillgängligheten till IT-tjänster på folkbiblioteken i Dalarna.

Bakgrund

Den tekniska utvecklingen har inneburit stora förändringar för biblioteken och deras användare, medborgarna. Vägarna har sprängts, den globala informationen och kunskapen har möjlighet att nå in på minsta bibliotek och invånarna i kommunerna kan nå vissa av sitt biblioteks tjänster hemifrån digitalt. Allt fler tjänster erbjuds i elektronisk form.

Såväl FN som EU och Sveriges kulturpolitik slår fast att alla ska kunna använda kulturen och att rätt till yttrande- och informationsfrihet gäller alla. I regeringens proposition 1999/2000:79 ”Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken” betonas rätten för alla medborgare att vara delaktiga i samhället och alla människors lika värde. Arbetet ska särskilt inriktas på att:

”identifiera och undanröja hinder för full delaktighet i samhället för människor med funktionshinder... att ge barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder förutsättningar för självständighet och självbestämmande.”

Men de digitala och elektroniska tjänsterna är ännu inte helt lättanvända för det stora flertalet, och det kan vara särskilt besvärligt för personer med någon form av funktionshinder. För dessa kan dock tekniken även innebära ökade möjligheter. De som har svårt att komma till biblioteken bör t ex kunna utträta många ärenden via bibliotekens webbplatser, som därför måste vara både tillgängliga rent tekniskt, och karakteriseras av hög användbarhet. Även i bibliotekens lokaler finns det många förbättringar som kan göras redan idag. Införandet av RFID (överföring av information med hjälp av radiovågor) på folkbiblioteken ser ut att i framtiden kunna erbjuda ytterligare förbättringar för ett flertal olika funktionshinder - allt från synskador till kognitiva funktionshinder.

Barn och unga

Det är särskilt viktigt att uppmärksamma barns och ungas rättigheter, eftersom de ofta är dubbelt utsatta och beroende av andra, samtidigt som deras rätt till självbestämmande lätt kan glömmas bort. Det är alla barns och ungas rätt att växa upp med såväl samma tillgång till kulturella upplevelser som andra som möjlighet till delaktighet och aktivt kulturutövande. Barns och ungas integritet ska respekteras. Barn och unga har hela livet framför sig. Ju tidigare de får del av hjälpmedel som underlättar deras utövande av sina rättigheter desto bättre. Självkänslan stärks och demokratin kvalitetssäkras.

Svensk biblioteks förening har antagit rekommendationer för folkbibliotekens barn- och ungdomsverksamhet som bygger på FN:s konvention om barns rättigheter. Den heter "På barns och ungdomars villkor". Där står bland annat:

"Anpassade medier ska erbjudas barn och ungdomar som behöver det. Bibliotekets verksamhet, lokaler och information ska vara tillgängliga för barn och ungdomar med funktionshinder. Barn och ungdomar ska ges vana att använda bibliotek och redskap för att orientera sig i en svåröverskådlig och gränsöverskridande värld."

Tillgängliga bibliotek i Dalarna 2010

Från januari 2004 till juni 2005 genomförde Länsbibliotek Dalarna projektet "Tillgängliga bibliotek i Dalarna 2010" som syftade till att underlätta för länets kommunbibliotek att tillgänglighetsanpassa sin verksamhet och sina lokaler. Projektet stöddes av Statens kulturråd och innefattade arkitektgranskning av länets huvudbibliotek och fortbildning av dess personal. I arbetet hade man kontakt med representanter för lokala handikappgrupper och tog del av deras synpunkter. Biblioteken i samtliga 15 kommuner har sedan dess producerat varsin handlingsplan för ökad tillgänglighet. De kommer att revideras och uppdateras årligen fram till åtminstone 2010. Biblioteken "kommer att uppmuntras till att bygga ut sina åtgärdsplaner till att bli verkliga arbetsverktyg i förändringsarbetet". Biblioteken har skapat kontakter med många relevanta personer utanför bibliotekssystemet, såsom handikapporganisationer. De kommer av länsbiblioteket att få den handledning och utbildning som de behöver. Arbetet med tillgänglighetsprojektet gav ny kunskap och arbetet med de konkreta handlingsplanerna gav glädje och tillfredsställelse bland personalen på biblioteken. Det finns energi att gå vidare. Nu vill vi sätta ljus på också den tekniska tillgängligheten.

De lokala handlingsplanerna

Den allra största delen av handlingsplanerna rör bibliotekens fysiska tillgänglighet och åtgärdsförslag i rummet. Ett återkommande inslag i dem är personalens bristande kunskap kring "tekniska" hjälpmedel. Planerna för hur man ska arbeta med "fysisk" tillgänglighet är förhållandevis konkreta, medan frågor som rör bibliotekens webbplatser, möjligheten till anpassning av bibliotekens publika datorutrustning mm, präglas av osäkerhet. Det är tydligt att biblioteken har en vilja att förbättra även på dessa områden, men att de saknar den nödvändiga kompetensen och även saknar en plan för *hur* de kan tillägna sig den kompetensen.

Teknikutbildningar

Att personalen är både osäker och intresserad av teknik och tillgänglighet framkom även vid de heldagsutbildningar som Länsbibliotek Dalarna arrangerade på olika platser i länet under våren 2006. Under dessa "teknikdagar" fick bibliotekspersonal bekanta sig med, och själva prova på att använda, ett flertal olika webbtjänster och teknisk utrustning, däribland ett hjälpmedel för synskadade. Kursdagarna var mycket populära och många av biblioteken har efterfrågat ytterligare utbildning om teknik, framför allt med inriktning på tillgänglighet.

LIMIT-projektet

Tillsammans med åtta andra länsbibliotek i Mellansverige (LIM) driver Länsbibliotek Dalarna sedan 2004 LIMIT-projektet, som har som mål att utveckla "hybridbibliotek" med bättre service såväl i det fysiska rummet som på nätet. Vi arbetar aktivt med att hjälpa kommunbiblioteken att förbättra sina webbplatser i enlighet med Vägledningen 24-timmarswebben. Arbete med tillgänglighetsfrågor bedrivs som en del av projektet.

Behovet

Våra erfarenheter från ovan nämnda projekt och arrangemang pekar i en entydig riktning: Det finns ett behov av ökad kunskap kring frågor som berör tekniska hjälpmedel för personer med funktionshinder. Men hur ser behovet egentligen ut och hur omfattande är det? Vilka möjligheter finns att tillmötesgå behovet? För att få svar på den här sortens frågor behöver vi göra systematiska kartläggningar inom flera områden, i form av en förstudie.

Förstudie

Vi planerar att genomföra en utförlig kartläggning som omfattar följande områden:

1. **Den befintliga tillgängligheten till IT-tjänster** hos Dalarnas folkbibliotek. Detta omfattar bibliotekens webbplatser (som kan utnyttjas såväl på biblioteket som hemifrån) samt teknisk utrustning på biblioteket – i första hand publika datorer, men i förekommande fall även utlåningsautomater, kopiatorer, mm. Kartläggningen innefattar expertutvärderingar av webbsidornas och utrustningens användargränssnitt och möjligheter till anpassning för olika behov och förutsättningar, samt användarstudier. Vissa av momenten kan göras för samtliga Dalarnas 15 folkbibliotek, men för andra kommer vi att välja ut ca 5 representativa bibliotek att arbeta mer ingående med.
2. **Marknaden för hjälpmedel** till personer med funktionshinder. Vilka möjligheter till anpassning av befintlig utrustning finns, och vilken annan utrustning skulle kunna köpas in? Vad erbjuds idag genom olika företag, institutioner och handikapporganisationer? Utvecklingen går snabbt inom detta område och vi tror att det finns en del förbättringsmöjligheter som är i det närmaste okända för många bibliotek.
3. **Personalens kunskap** om tekniska hjälpmedel för att förbättra tillgängligheten. Intervjuer och fokusgrupper med bibliotekspersonal genomförs för att utröna vilket behov av stöd och utbildning de har. Eftersom bibliotekspersonalen är bryggan mellan de tekniska hjälpmedlen och användarna är det viktigt att de känner till hur all teknisk utrustning på biblioteken fungerar och är fullständigt trygga med den. Vi vill också nå ökad kunskap om personalens attityder och uppfattningar i dessa frågor, och om vilka pedagogiska metoder som kan vara lämpliga vid eventuell utbildning om tillgänglighet.

Under projektets gång kommer vi att knyta kontakter med möjliga **samarbetspartners**, såsom skolor, föreningar för personer med funktionshinder, Landstingets handikappkonsulent, Hjälpmedelscentralen och Hjälpmedelsinstitutet. Som nämnts ovan har bibliotek i Dalarna redan tagit vissa kontakter som det kan gå att utöka samarbetet med.

Fokus på barn

I vårt projekt vill vi särskilt uppmärksamma barn och deras speciella behov. Detta är för att barn visserligen nämns i flera biblioteks befintliga handlingsplaner för tillgänglighet, men inte i samband med datorutrustning eller tekniska hjälpmedel. Vi tycker oss också märka en tendens att utgå ifrån att alla ”personer med funktionshinder” är vuxna människor. Att sätta extra fokus på barn ger oss också en ökad möjlighet att nå ut till dem som kanske inte är medvetna om att de behöver någon form av stöd. Biblioteken som offentlig plats kan också låta barn utan funktionshinder ta del av och prova på hur olika hjälpmedel fungerar. Detta kan göras både lustfyllt och avdramatiserat.

Dokumentation och utvärdering

Vår undersökning ska resultera i ett kartläggningsdokument som beskriver det arbete som har genomförts och som ger svar på de frågor som nämns ovan. Det kan också innefatta en plan för den eventuella utrustning biblioteken kan komplettera med och den eventuella utbildning som personalen har behov av. Under arbetets gång kommer vi kontinuerligt att publicera rapporter och uppdateringar på Länsbibliotek Dalarnas webbplats.

(www.ltdalarna.se/lansbibl).

Framtiden

Baserat på vilka behov kartläggningarna indikerar har vi många tankar om hur projektet skulle kunna gå vidare. Till det som kan bli aktuellt hör följande:

- Utbildning av bibliotekspersonal. Detta innefattar information om hur tillgängligheten till IT-tjänster är idag på biblioteken. Utbildningen syftar också till att personalen ska uppnå ökad medvetenhet om vilka behov av IT-stöd som personer med olika sorters funktionshinder har, vilka möjligheter till anpassning som finns.
- Framtagande av planer för IT-tjänster. Vilka anpassningar av befintlig teknisk utrustning kan göras? Vilken eventuell ny utrustning behöver köpas in för att förbättra för funktionshindrade och andra? Vilka blir kostnaderna?
- Anpassningar av befintlig utrustning och webbplatser.
- Nyinköp, installationer, utveckling av prova-på-stationer.

Det är vår förhoppning att arbetet ska leda fram till en mängd positiva effekter:

- Förbättrade IT-tjänster för personer med funktionshinder.
- Ökad kunskap hos bibliotekspersonal om behovet av IT-stöd för personer med funktionshinder och om hur det fungerar.
- Ökad insikt och kunskap ger ökad motivation och glädje i arbetet.
- Lösningar som innebär förbättrad användbarhet och tillgänglighet av teknisk utrustning även för andra användargrupper än funktionshindrade. Detta projekt innebär en möjlighet att identifiera och komma tillrätta med problem som tangerar rena tillgänglighetsfrågor. På webben är exempelvis bristfällig pedagogik och ogenomtänkt navigering saker som kan skapa problem för alla användare, inte bara personer med funktionshinder.
- Moderna hjälpmedel finns synligt på kommunens mest öppna institution.
- Stärkt självkänsla hos handikappgrupperna, som gör det lättare att ställ krav.
- Bibliotek med ökad tillgänglighet (framför allt på nätet) utgör positiva exempel för andra bibliotek i Dalarna och Sverige.

Det långsiktiga målet är att biblioteken använder relevant **teknik** så att alla medborgare lätt ska kunna tillgodogöra sig och navigera i bibliotekets hela utbud av kultur och information både inifrån och utifrån själva bibliotekslokalen – att biblioteket präglas av **tillgänglighet**. Lika viktigt är det att bibliotekspersonalen är grundligt utbildad i hur tekniken fungerar, så att de känner total **trygghet** i hanterandet av alla hjälpmedel. Detta är en förutsättning för att de ska kunna handleda alla besökare i hur de använder tekniken och för att kunna presentera möjligheterna.